

דברי תורה

מאת נ"ק מרן אדמו"ר שליט"א

שנאמרו בליל ו' החנוכה תשפ"ד לפ"ק

יוצא לאור ע"י מכון מעדני מלך וויען - גליון אלף ת"ד

אמנם יש לדון בזה, דהתוספות כתבו 'נראה' ככבוי. ואף דבברייתא איתא, הנותן שמן בנר חייב משום מבעיר, והמסתפק חייב משום מכבה, כתב בפני יהושע (שם, ובשבת כט: ד"ה לא) דהוא לאו דוקא, דרק נראה כמכבה ואינו מכבה ממש. ולפי זה גם בנותן שמן יותר בנר נראה רק כמבעיר, אבל לאמיתו אינו מבעיר יותר. אך הרמב"ם (ה' שבת יב-ב) כתב דחייב חטאת מדאורייתא, ונראה שגם כן מפרש כפירוש התוספות, ומה שמכבה אורו הוי כבוי גמור וחייב ע"ש. ואם כן בריבוי שמן בנר אי מתרבה אורו, לכאורה תליא בפלוגתא זו, דלהרמב"ם הוי ריבוי אור ממש שחייב משום מבעיר, ולדעת התוספות נראה רק כמבעיר, אבל בעצם לא מבעיר יותר.

אך אכתי יש לומר, דלכולי עלמא ניתוסף אור יותר מכח האש שבו, רק לדעת התוספות כיון 'שהאש' לא נתרבה בעצם, רק איכות האור שבתוכו מאיר יותר, וכמו כן כאשר מסתפק ממנו מכבה רק האור שיש בהאש, על כן סבירא להו לתוספות דאין בזה משום חיוב מבעיר ומכבה.

אמנם ברא"ש מבואר שביאר סברת התוספות, דאין עצם ריבוי השמן שיש בהכלי מביאה אור יותר, ומיעוט השמן בכלי לא ממעט אורו, אלא הא דחשיב ליה מכבה, היינו משום 'דכשממעיט השמן ומרחיקו מפי הנר שהוא דולק, מיד כהה אור הנר ואין דולק יפה כבתחלה, והוה ליה מכבה' ע"כ. ומבואר מזה דאם ממלא הנר עם שמן עד למעלה, אין שום שינוי בתוספות אור כאשר הוא כלי גדול של שמן או כלי קטן. אלא כאשר אין הכלי מלא, ונותן בה שמן, מתקרב השמן אל פי הנר, ועל ידי זה דולק יותר יפה והוי מבעיר. אבל לעניינינו כאשר ממלא הנר עם שמן כשיעור חיוב הדלקת נר חנוכה, אין שום תוספות אור יותר כאשר יקח נר יותר גדול עם שמן הרבה, שיהא דולק יפה יותר, כי ריבוי השמן לא מעלה ולא מוריד לאור הנר.

שוב ראיתי בהגהות מהר"ם שיק (הנדפס בסוף שו"ע החדשות), שכתב על המגן אברהם הנ"ל דאין הידור בריבוי שמן, וזה לשונו, ונראה לי דזה אתי שפיר אם יש לו כלי קטן לחצי שעה מצומצם, אבל בכלי גדול נראה דחייב למלאות כולו משום הידור מצוה, דדולק יפה יותר אם השמן סמוך לפתילה, כמבואר בתוספות ביצה כב. ד"ה והמסתפק, כן נראה לי ברור לדינא ע"כ. ולפי זה יש לדון במעלת הפתילות שנקראים פתיל צף, שנשאר הפתילה תמיד קרוב להשמן, גם כאשר נתמעט כבר השמן, שזה דולק יפה יותר מהפתילות הרגילות, שבמשך הזמן מתרחק השמן מן הפתילה.

ולפי זה יש לומר, דהא דרבה מריש הוה מהדר אמשחא דשומשמי, דאינו ממחר לכלות כשמן זית, אין פירושו שעל ידי זה תהא דולק גם לאחר זמנו, דבזה באמת ליכא הידור מצוה, כיון שכבר עברה זמן המצוה, אלא כוונתו שעל ידי שאינו ממחר

בגמרא (שבת כג.) אמר רבי יהושע בן לוי כל השמנים כולין יפין לנר, ושמן זית מן המובחר. אמר אביי מריש הוה מהדר מר (רבה) אמשחא דשומשמי, אמר האי משוך נהוריה טפי [אינו ממחר לכלות כשמן זית]. כיון דשמע לה להא דרבי יהושע בן לוי, מהדר אמשחא דזיתא ע"כ.

וכן איפסקא הלכתא ברמ"א (סימן תרעג-א) ומיהו שמן זית מצוה מן המובחר. ואם אין שמן זית מצוי, מצוה בשמנים שאורן זך ונקי ע"ש. ובדרכי משה (אות א) מבואר שני טעמים על הידור של שמן זית, חדא דצליל נהוריה טפי מכל השמנים. ובכל בו (סימן מד), מצוה מן המובחר בשמן זית שבו היה הנס ע"כ. ונראה דהא דלא חש רבה גם מתחלה להדליק בשמן זית שבו היה הנס, דמבואר בר"ן (שבת כא:) בטעם דאסור להשתמש לאורה, דכיון שעל ידי נס שנעשה במנורה תקנוה, עשאוה כמנורה שאין משתמשים בה כלל ע"כ. ואם כן מאן דסבירא ליה מותר להשתמש לאורה, לא השוה חכמים נר חנוכה לנרות המקדש. וגם מאן דסבירא ליה כבתה אין זקוק לה, לא השוו אותה למקדש, דבמנורה כבתה זקוק לה, ויתכן שרבה סובר כן, על כן לא הידר רבה ליקח שמן זית דומיא דמנורה, ועדיפא ליה משחא דשומשמי דמשוך נהוריה טפי, והוי הידור מצוה שדולק זמן ארוך יותר. וגם אחר ששמע להא דרבי יהושע בן לוי, ומהדר אמשחא דזיתא, אמר בטעמו, דהאי צלול נהוריה טפי.

אמנם במגן אברהם (סימן תרעב סק"ג) סבירא ליה דליכא הידור מצוה בהוספת שמן שידלק אחר זמנו, כי ליכא ענין הידור מצוה אחר שכבר נגמר המצוה, רק בתוך זמן קיום המצוה ע"ש. ולכאורה יש לדון בזה דיש הידור מצוה בתוספת שמן מטעם אחר, דאיתא בגמרא (ביצה כב.) הנותן שמן בנר [בשבת] חייב משום מבעיר, והמסתפק ממנו [הנוטל ממנו ואוכל] חייב משום מכבה ע"כ. וכתבו התוספות, אינו רוצה לומר מפני שממחר כבוי, דלא הוי אלא גרם כבוי, וגרם כבוי ביום טוב שרי אף על פי שממחר כבוי, ובשבת נמי אינו חייב. אלא היינו טעמא. הואיל דבאותה שעה שהוא מסתפק ממנה מכבה קצת ומכסה אורו, דלא יכול לאנהורי כולי האי כי איכא שמן מועט בנר, ולכך נראה ככבוי. ומכאן יש להתיר קנדי"א של שעה גדולה לחתוך למטה ממנה, כיון דבשעה שחותר אותה אינו מכחיש מאור שלה כלל, אף על גב שהוא גרם לגרום כבוייה שרי ע"כ.

והנה התוספות כתבו כן לענין מכבה, אבל לפום ריהטא צריכין לומר כן לדבריהם גם בהנותן שמן בנר דחייב משום מבעיר, דהוי גם כן רק גרמא, דמאריך בהבערתו, דאם לא נתן שמן בנר היה כבה כשיכלה השמן שבנר, ומה שמאריך לדלוק הוי רק גרמא. וצריכין לומר דבמרבית שמן מחוק אורו יותר, ומבעיר תיכף בנתינת השמן, ולכן חייב. ומעתה כיון דלפי ריבוי השמן בהנר מאיר הנר יותר, אם כן שפיר יש הידור מצוה בהוספת שמן, שאורו צלול יותר, והוי הידור מצוה בשעת חיוב ההדלקה.

לכלות השמן, נשאר השמן תמיד קרוב יותר להאש שבפי הנר, וממילא אורו חזק יותר, לא כן בשמן זית שמתכלה מהר, השמן מתרחק מפי הנר בזמן מועט, ושפיר יש הידור במשחא דשומשמי, כל זמן שהוא דולק בזמן מצותו.

*

והנה בשפת אמת (שם) כתב דאין לפרש דמעליותא של משחא דשומשמי, משום שידלקו יותר זמן מהשיעור, דאי משום הא, הרי יכול להוסיף יותר שמן ע"ש. ובפשוטו יש לומר על זה, כי באמת לקח רבה הנר היותר גדול שהיה לו וממילא אותה שמן כדי שידלק זמן רב, וחוף מזה הדליק במשחא דשומשמי, ולא בשמן זית, כדי שידלוק עוד זמן יותר, ממה שהיה דולק השמן זית.

ג יש לומר, דעשה בזה זכר להנס, דמבואר בטורי זהב (סימן תרע סק"א) שהשמן שנדלק ביום הראשון, לא התכלא כולו, כדי שיחול עליה הברכה ע"ש. על כן רימו זאת רבה בהדלקת שמן שומשמי, שאינו מתכלה מהר כשמן זית, שכן היה אז בשעת הנס, שהשמן זית במקדש היה דולק כמו טבעו של משחא דשומשמי שאינו ממחר לכלות.

ובשפת אמת (שם) כתב לפרש המעלה של משחא דשומשמי, שהאש שלו מאיר ביותר, דכשהאש מכלה הרבה שמן אין האור יפה, כי רוב הלחלוחית מכבה האור. וגם האש יש לו ב' פעולות, שורף ומאיר, וכשאינן צריך לשרוף הרבה מאיר ביותר, וזהו שאמרו דמשוך נהוריה טפי ע"כ. וכנראה שמרוב חכמתו השיג כן, מסוד ה' ליראיו. ויתכן שזה נלמד ממה שמצות הדלקת המנורה היא בשמן זית זך, בלי שמרים, דזה מאיר ביותר, כי כאשר יש בו שמרים צריך האש לשרפם תחלה, וזה מונע מלהאיר. אבל למנחות אין צריכין שמן זית זך (מנחות פו.), כיון שאינו בא להאיר אלא לאכילה.

ולפי זה הא דהיה מהדר מתחלה להדליק במשחא דשומשמי, הוא משום שיש הידור בהאש שלו, שמאיר ביותר. ונפקא מינה גם לדידן כשאין לו שמן זית, יש להדר אחר שמן כזה, שהאש שלו מאיר ביותר. ויתכן לומר, דבאמת כבר הקשו דביום הראשון לא היה נס, דהא מצאו פך של שמן. ויש לומר כי ראו גם ביום הראשון דבר מופלא בהמנורה, שהאש שלו היה מאיר ביותר, דוגמת משחא דשומשמי, שההיכל היה מאיר באור מופלא הרבה יותר מאור הרגיל של שמן, על כן קבעו להדליק יום ראשון על הנס של הוספת האור באש המנורה, ולכן היה מהדר רבה על משחא דשומשמי שאורו חזק ומאיר ביותר, דוגמת הנס.

*

ויש לומר עוד בטעמא דנבחר שמן זית לנרות חנוכה, דהנה התורה משבח את ארץ ישראל בפירותיה, ארץ חטה ושעורה וגפן ותאנה ורמון, ארץ זית שמן ודבש (דברים ח-ח). ובכולן חשיב הפירות עצמן, חוץ מזית דנקט היוצא ממנו זית שמן. וביאר במהרש"א (הוריות יג) דאיתא בגמרא שם אמר רבי יוחנן כשם שהזית משבח לימוד של שבעים שנה [נסדור בפיו כל ע' שנה], כך שמן זית משיב [מחזיר] לימוד של שבעים שנה [שנשתכח הימנו כבר ע' שנה] ע"כ. ואם כן הזית גופיה אין בו שבח ארץ ישראל, ואדרבה הוא משבח התלמוד. אבל שמן היוצא ממנו הוא משיב התלמוד, ושבחו של ארץ ישראל הוא ע"כ.

והנה היוונים רצו להשכיחם תורתך ולהעבירם מחוקי רצונך, דוגמת הזית שמשכיח הלימוד. וה' עשה להם נס בשמן המנורה, להורות שיחזיר להם השכחה שגרמו להם היוונים במשך שלש שנות מלחמתם. ועל כן יש חשיבות לשמן זית לנרות חנוכה, שבזית נרמז מה שהיוונים רצו להשכיחם תורתך, ובהשמן נרמז מה שזכו לישועת ה' ולהחזיר להם זכרון התורה של שבעים שנה.

*

והנה פרי הזית יש בה טעם מר, וכמו שאמרו (עירובין יח) והנה עלה זית טרף בפיה [מאמר פיה, ביקשה שיהא זית טרף שלה, והיינו מזון] (בראשית ח-א), אמרה יונה לפני הקדוש ברוך הוא, רבונו של עולם יהיו מזונותי מרורין כזית ומסורין בידך, ואל יהיו מתוקין כדבש ותלויין ביד בשר ודם [נחן] ע"כ. ואם כן יש בזית תרתי לריעותא, שטעמו מר, ומשכיח לימודו.

ויש לומר כי שניהם ענינו אחד, כי דוד המלך ע"ה אומר, לעולם לא אשכח פקודיך כי בם חיייתני (תהלים קיט-ג), וכתוב ברמתיים צופים (דף פט) כי יהודי אחד התאונן לפני בעל חידושי הרי"מ זצ"ל כי הוא שוכח תלמודו. ושאלו אם קרה לך פעם ששכח להכניס את כף האוכל לפה, ולהכניסו לאף או לאוזן. והשיב הלא זה כל חיותי ואיך אשכח. וענה לו, כשתרגיש שהתורה היא חיות שלך שוב לא תשכח, וזהו שנאמר לעולם לא אשכח פקודיך, כי בם חיייתני, כשמרגיש שהתורה חיותו לא ישכח לימודו ע"כ.

אך להרגיש שהתורה היא חיותו, זהו רק כשהתורה מתוקה לו מדבש ונופת צופים ונחמדים מזהב ומפו רב. ואנו מתפללים בכל יום, והערב נא ה' אלקיני את דברי תורתך בפנינו וכו', ונהיה אנחנו וצאצאינו וצאצאי צאצאינו כולנו יודעי שמך ולומדי תורתך. והכוונה הוא על פי מה שכתוב בספר דברי תורה (מהדורא בתרא אות קב) בשם אביו בעל דרכי תשובה, שפעם אחת בא אליו אברך אחד, וביקש להתפלל בעדו שיהיה לו התמדת התורה. והשיב לו איך אוכל להתפלל על זה, והלא הוא תלוי בבחירה שלך, כיון שהיא מצות עשה והגית בו יומם ולילה. אלא אברךך ואתפלל לה' שתטעום טעם וחשקות עריבות נעימות מתיקות התורה בלבך, ועל ידי זה גם בלילה לא תוכל לישן ולא תכבה הנר מפני התמדת לימודך גם באישון לילה, וכמו שנאמר (משלי לא-ח) טעמה כי טוב סחרה של תורה טעם המתיקות של תורה, ועל ידי זה לא יכבה בלילה נרה ודפח"ח.

ומי שלימוד תורתו היא רק מן ההכרח, ולא מרגיש טעם מתוק בשיבתו בבית המדרש, אלא מר לו מר, אז אין התורה חיותו, ועל כן שוכח לימודו. ולכן הזית שטבעו לשכוח הלימוד, טעמו מר, להורות שרק כאשר טעם תורתו מר, ולא מרגיש בהן חיותו, אז הוא בא לידי שכחה, אבל לעולם לא אשכח פקודיך אם בם חיייתני.

*

ג יש לומר עוד בטעמא דחשיבות של שמן זית להדלקת נר מצוה, דהנה בפרי הזית מצוינו ברכה שהבנים עדיפים וטובים מאבותיהם, כמו שפירש החתן סופר בכוונת הפסוקים (תהלים קכח-א) בניך כשתילי זיתים וכו', הנה כי כן יבורך גבר ירא ה'. על פי מה שאמרו דהאוכל זיתים משכח לימוד של שבעים שנים, ולעומת זאת שמן זית היוצא מן הזיתים משיב לימוד של שבעים שנים ע"ש. ויכ"ק אבא מארי זצ"ל בספרו ויאמר יהושע (פ' ויגש) הוסיף דמות ראייה, מהא דמצוינו במשנה (תמיד ב-ב) שכל העצים כשרין למערכה חוץ משל גפן חיה וכו', והטעם מבואר במדרש (ויק"ר ז-א) משום שבניהם דהיינו השמן והיין שיוצא מהם מצילין עליהם, כי הם עולין למנחות על גבי המזבח ע"ש. הרי דשמן שהוא בנו של הזית טוב יותר מאביו הזית. וזהו שאמר בניך כשתילי זיתים, ברכה זו שהבנים יהיו טובים מהאבות כדמיון הזית, הנה כי כן יבורך גבר ירא ה', זהו הברכה הראויה לירא ה', שיהיו בניו יותר מוצלחים ממנו בתורה ויראת שמים ע"ש.

ולכן מצות הדלקת הנרות היא בשמן זית, כי אמרו (שבת כג) הרגיל בנר הויין ליה בנים תלמידי חכמים [דכתיב (משלי ו-כג) כי נר מצוה ותורה אור, על ידי נר מצוה דשבת וחנוכה בא אור דתורה] ע"כ. וזהו דמיון השמן זית, שזוכה לבנים שעדיפים מאבותיהם. ומכל שכן בנר מצוה של הדלקת המנורה בבית ה', בודאי ששכרו בנים תלמידי חכמים. ומבואר בתורת משה (פ' בהעלותך מ) שאהרן הכהן הדליק המנורה בעצמו כל יום, ולא מסרה לשאר כהנים, כי שכרו בנים תלמידי חכמים ע"ש. ולכן מצות הדלקת המנורה בשמן זית דייקא. ■